

Riskante politiek

prof.dr. Barbara Vis

Rede in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Politieke Besluitvorming, Fenna Diemer-Lindenboom Leerstoel, aan de Faculteit der Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit op 26 juni 2014.

Mijnheer de rector, dames en heren,¹

Vrijwel alle politiek is *riskante politiek*. Bij het leeuwendeel van de besluiten van politieke actoren – regeringen, politieke partijen en politici – is de te verwachten uitkomst namelijk onzeker. Hoe groter die onzekerheid, hoe hoger het risico (cf. McDermott, 1998: 39). Laat me dit concreter maken aan de hand van een hypothetisch voorbeeld. Stel, een regering moet besluiten of zij militair gaat intervensiëren of niet. Op basis van bijvoorbeeld opiniepeilingen weet deze regering dat haar populariteit met 25% zal stijgen als de interventie slaagt en met 25% zal dalen als zij faalt. De kans op zowel succes als falen is 50/50. De regering weet ook dat als zij *niet* intervensiëert haar populariteit met ofwel 5% zal stijgen ofwel met 5% zal dalen. De kans op stijgende of dalende populariteit is weer 50/50.² Dit betekent dat *wel* intervensiëren de zogenaamde risicoaccepterende of risicozoekende optie is. De mate van onzekerheid over de populariteit van de regering is namelijk het grootst bij dit besluit (populariteit +25% of -/25% versus populariteit +5% of -/5%).³

Het risico van een besluit tot een verandering (zoals een hervorming of een nieuw partijstandpunt) of een interventie is doorgaans groter dan van een besluit tot behoud van de status quo. Zo hebben recente pensioenhervormingen in landen als België, Duitsland, Frankrijk, Spanje, het Verenigd Ko-

¹ Veel dank aan Verena Dräbing, Franca van Hooren, Kees van Kersbergen, Diewertje Kuijpers, Jona Linde, Gijs Schumacher, Menno Soentken, Matthias Stepan, Trineke Palm, Mariken van der Velden en Wolfgang Wagner voor hun constructieve en nuttige feedback op een eerdere versie van deze oratie. Vanzelfsprekend ben alleen ik verantwoordelijk voor de definitieve tekst.

² Bij besluiten in de politiek zijn de precieze kansen vaak niet bekend. Meestal kan er wel een rangschikking van uitkomsten worden gemaakt (cf. McDermott, 1998: 39). Stel dat er twee mogelijke beleidsopties zijn, A en B. Indien succesvol levert A de beste uitkomst op; indien onsuccesvol levert A de slechtste uitkomst op. De rangschikking van de te verwachten uitkomsten van deze beleidsopties is dus als volgt:

Beste-A
Beste-B
Slechtste-B
Slechtste-A

De onzekerheid in de te verwachten uitkomst van beleids optie B is hiermee kleiner dan die van A, wat B de minst risikante optie maakt. Indien een beleidsmaker voor optie A kiest, maakt zij de risicozoekende keuze. Indien zij voor optie B kiest de risicomijdende keuze.

³ Met dit voorbeeld wil ik *niet* impliceren dat populariteit, ofwel het binnenhalen van zoveel mogelijk stemmen, de enige drijfveer voor regeringspartijen, of oppositiepartijen, is; partijen kunnen ook gericht zijn op het verkrijgen van beleidsinvloed en/of regeringsdeelname (Harmel & Janda, 1994; Müller & Strom, 1999). Het binnenhalen van zoveel mogelijk stemmen, en daarmee zetels, is echter ook nuttig voor het hebben van beleidsinvloed en voor het vormen van of deelnemen aan een regering. Vrijwel alle partijen houden zich daarom wel in enige mate met het verkrijgen van zoveel mogelijk stemmen bezig.

ninkrijk en in mindere mate ook Nederland geleid tot protesten. Tegen de *afwezigheid* van pensioenhervorming werd echter nergens geprotesteerd. Waarom nemen sommige regeringen wel, en andere niet, het riskante besluit om bijvoorbeeld de verzorgingsstaat te hervormen (zie Green-Pedersen, 2002 en Vis, 2010 voor voorbeelden) of militair te interveniëren (zie Berejikian, 2004)? De puzzel van de variërende risicohouding tussen regeringen, en andere politieke actoren, is des te opmerkelijk omdat we weten dat mensen veel sterker negatief reageren op wat hen is aangedaan dan dat zij positief reageren op wat vóór hen is gedaan (Weaver, 1988: 21); de zogenaamde negativiteitsbias (Hood, 2002; Lau, 1985). Dit komt voort uit het willen mijden van verliezen, ofwel verliesaversie (Kahneman & Tversky, 1979; Tversky & Kahneman, 1991). Factoren als de politieke kleur van de regering of de omvang van een probleem – zoals de mate van vergrijzing – kunnen niet verklaren waarom sommige regeringen het risico op stemverlies dat gepaard gaat met bijvoorbeeld een pensioenhervorming wel nemen, terwijl andere regeringen dit risico vermijden. In deze oratie bespreek ik de theorie van politieke besluitvorming die ik samen met collega's aan het ontwikkelen en toetsen ben. Deze theorie is gericht op het verklaren van politieke besluiten met onzekere uitkomsten – ofwel, riskante politiek – en bedoeld om de variatie in risicohouding *wel* te verklaren.

Hoe de presentatie, of *framing*, van uitkomsten keuzes kan beïnvloeden

Voordat ik verder op deze theorie inga, stelt u zich eerst de volgende situatie voor.⁴ In Nederland is een besmettelijke ziekte uitgebroken die naar verwachting tot 600 doden zal leiden. Er zijn twee methoden beschikbaar om de ziekte te bestrijden: A en B. Aan u de keus welke van deze twee methoden wordt geïmplementeerd. Tabel 1 geeft de gevolgen van de methoden weer. Graag uw hand opsteken om aan te geven of uw voorkeur uitgaat naar methode A, of naar methode B.

Tabel 1. Hoe een besmettelijke ziekte te bestrijden? Situatie I

Er is een besmettelijke ziekte uitgebroken in Nederland die naar verwachting tot 600 doden zal leiden. Welke van de volgende twee methoden om de ziekte te bestrijden kiest u, A of B?	
<i>Methode A</i>	<i>Methode B</i>
400 mensen sterven	Met 1/3 kans zullen 0 mensen sterven Met 2/3 kans zullen 600 mensen sterven

En stel nu dat voor dezelfde besmettelijke ziekte methoden C en D beschikbaar waren, waarvan de gevolgen zijn zoals tabel 2 weergeeft. Voor welke methode zou u dan kiezen? Graag weer uw hand opsteken voor ofwel methode C, ofwel methode D.

⁴ Dit keuzeprobleem is het zogenaamde Aziatische ziekte keuzeprobleem uit Tversky en Kahneman (1981: 453). Zie bijvoorbeeld Haerem et al. (2011: 483) voor een overzicht van studies die ditzelfde keuzeprobleem gebruiken.

Tabel 2. Hoe een besmettelijke ziekte te bestrijden? Situatie II

Er is een besmettelijke ziekte uitgebroken in Nederland die naar verwachting tot 600 doden zal leiden. Welke van de volgende twee methoden om de ziekte te bestrijden kiest u, C of D?	
<i>Methode C</i>	<i>Methode D</i>
200 mensen worden gered	Met 1/3 kans zullen 600 mensen worden gered Met 2/3 kans zullen 0 mensen worden gered

Als de hier vandaag aanwezigen niet afwijken van vele eerdere proefpersonen,⁵ dan heeft het overgrote deel van u bij de eerste situatie gekozen voor methode B en bij de tweede voor methode C.⁶ Als dit inderdaad uw keuzes waren, dan heeft de presentatie ofwel *framing* van de uitkomsten uw keuze beïnvloed. De uitkomsten van methoden A en C zijn namelijk identiek, net als die van methoden B en D. Waarom? In beide situaties staan 600 mensenlevens op het spel. In de eerste situatie leidt methode A tot 400 mensen die sterven, ofwel 200 die worden gered. En dat laatste is precies het aantal mensen dat genoemd wordt bij methode C. Ook methoden B en D, de keuzes met de kansen, zijn identiek in hun uitkomsten.⁷

Het verschijnsel dat voorkeuren omdraaien door hetzelfde gegeven te *framen* als ofwel verliezen, zoals bij methoden A en B, ofwel winsten, zoals bij C en D, wordt het reflectie-effect genoemd (Quattrone & Tversky, 1988). Het reflectie-effect is een robuuste bevinding die bijvoorbeeld ook is gevonden onder artsen, patiënten en belastingbetalers (zie Hearem et al., 2011: 483).

⁵ Dat wil zeggen, Westerse proefpersonen. Een studie van Brumagim en Xianhua (2005) – die ik in 2013 besprak in een blog op het www.stukroodvlees.nl – heeft aangetoond dat proefpersonen in China consequent kozen voor de meest riskante optie (methoden B en D). Brumagim en Xianhua kunnen dit niet verklaren. Het is bijvoorbeeld niet zo dat Chinezen risicozoekend zijn omdat zij zich meer risico kunnen permitteren vanwege hun uitgebreidere sociale vangnet. Op zich ondersteunen de bevindingen wel het idee dat culturele verschillen “ertoe doen”. Hiermee lopen we tegen een nieuw vraagstuk aan. Steeds meer onderzoek laat zien dat het westerse patroon van variërende risicohouding tussen contexten van winst en verlies voorgeprogrammeerd is, ofwel een genetische component heeft (zie McDermott, Fowler, & Smirnov, 2008; Vis, 2011). Omdat er geen reden is om aan te nemen dat Chinezen op een andere manier voorgeprogrammeerd zouden zijn dan mensen uit het Westen, levert de studie van Brumagim en Xianhua al met al flink wat vragen op voor vervolgonderzoek.

⁶ Anders dan ik net bij u heb gedaan, worden de twee verschillende *frames* trouwens doorgaans voorgelegd aan verschillende groepen proefpersonen. Dat is een betere methode omdat dan kan worden vastgesteld of er echte, significante verschillen tussen de *frames* zijn. Indien dezelfde groep proefpersonen beide situaties na elkaar ziet, kan zij opmerken dat de uitkomsten identiek zijn – wat ongetwijfeld voor tenminste enkelen van u gold.

⁷ In het oorspronkelijke experiment (zie voetnoot 4), koos 78% van de 152 proefpersonen die situatie I voorgelegd kreeg voor methode B. Slechts 28% van de proefpersonen die situatie II voorgelegd kreeg, koos voor – de in uitkomst identieke – methode D.

Het reflectie-effect en riskante politiek

Maar wat heeft dat reflectie-effect dan te maken met *riskante politiek*, ofwel het al dan niet nemen van politieke besluiten met onzekere uitkomsten? De twee keuzesituaties die ik u zojuist voorlegde, demonstrenen de kernbevinding van *prospecttheorie* (Kahneman & Tversky, 1979; Tversky & Kahneman, 1992). Deze theorie is het vertrekpunt voor de theorie van riskante politieke besluitvorming die ik samen met mijn team aan het ontwikkelen en toetsen ben. Prospecttheorie werd eind jaren zeventig ontwikkeld door twee psychologen – Daniel Kahneman en Amos Tversky. Het bleek niet zomaar een theorie te zijn. Prospecttheorie deed het toenmalige – en op veel terreinen nog altijd – dominante model in de economie en andere sociale wetenschappen wankelen: de theorie van het verwachte nut (*expected utility theory*), vaak aangeduid als rationele keuzetheorie.⁸ Het traditionele model gaat ervan uit dat alleen de hoogte van het verwachte nut – in gewone taal: hoeveel het je oplevert – bepalend is voor iemands keuze. De optie met het hoogste nut, die het meeste oplevert, wordt gekozen. Het gaat dus enkel om de uitkomst.

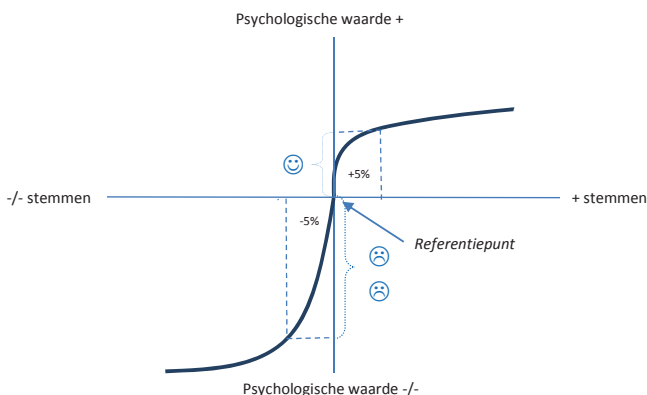
Kahneman en Tversky lieten echter zien dat mensen *niet* enkel naar de uitkomst kijken, maar evalueren wat een keuze betekent ten opzichte van een “neutraal” referentiepunt; vaak de status quo (zie bijvoorbeeld Van Kersbergen & Vis, 2014; Vis & Van Kersbergen, 2007; Weyland, 2002). Dit referentiepunt bepaalt of uitkomsten van keuzes worden gezien als winst, als zij zich boven het referentiepunt bevinden, of als verlies, beneden het referentiepunt (zie ook Bendor, Diermeier, Siegel, & Ting, 2011; Schumacher, Van de Wardt, Vis, & Baggesen Klitgaard, 2014; Van der Velden, Schumacher, & Vis, 2014). Die context – winst of verlies – beïnvloedt hoeveel risico mensen nemen. In een verliessituatie zijn mensen doorgaans risicozoekend, terwijl zij risicomijdend zijn in een winst-situatie. Bij verlies – in het eerdere voorbeeld was dat keuzesituatie I; die met het aantal te verwachten doden – verkiezen mensen de gok (methode B in tabel 1) boven de zekere uitkomst waar mensen zullen sterven (methode A). De optie met de meest onzekere uitkomst geniet de voorkeur, ofwel de meest riskante optie. Geconfronteerd met winst – situatie II; die met het aantal mensen dat gered wordt – verkiezen mensen de zekere uitkomst (methode C in tabel 2) boven de gok (methode D). Bij winst geniet de optie met de laagste spreiding in uitkomst dus de voorkeur, ofwel de minst riskante optie. Dat prospecttheorie buitengewoon baanbrekend is geweest, blijkt uit de toekenning van de 2002-Nobelprijs voor de economie aan Kahneman voor onder meer deze theorie; een prijs die hij met Tversky gedeeld zou hebben als deze toen nog had geleefd.

Figuur 1 beeldt drie van de belangrijkste kenmerken van prospecttheorie grafisch af via de zogenaamde waardefunctie. Voor mijn verhaal vandaag zijn twee van die kenmerken relevant. Eén, dat – zoals gezegd – de evaluatie van keuzes plaatsvindt ten opzichte van een “neutraal” referentiepunt.

⁸ Rationele keuzetheorie is breder dan de theorie van het verwachte nut alleen, maar voor het betoog in deze oratie is dat minder relevant.

Dit is het punt in figuur 1 waar de twee assen elkaar snijden. Uitkomsten die meer opbrengen dan het referentiepunt zijn winsten; uitkomsten die minder opbrengen zijn verliezen. Twee, mensen zijn zoals gezegd doorgaans verliesmijdend of verliesavers.⁹ Dit betekent dat zij hun best doen om verliezen te voorkomen. De pijn van verlies, bijvoorbeeld van een politieke partij die 5% van haar stemmen verliest (in Nederland komt dat neer op zo'n 8 zetels), is namelijk veel groter dan het plezier van dezelfde winst (dus 5% méér stemmen). Dit is goed te zien in de figuur. Bij eenzelfde toe- of afname (de verandering op de horizontale as) verschilt de psychologische waarde sterk. Uit onderzoek weten we dat de psychologische pijn van verlies twee à twee-en-een-half keer zo groot is als de psychologische blijdschap van winst (Akalis, 2008; Horowitz & McConnell, 2002; McDermott, 2004). De verkiezingsuitslag van de Tweede Kamerverkiezing van 2012 als voorbeeld gebruikend betekent dit dat het verlies van 5% van de stemmen voor het CDA twee à twee-en-een-half keer zo hard aankwam als hetzelfde percentage winst voor de PvdA.¹⁰

Figuur 1. De waardefunctie van prospecttheorie

Bron: Gebaseerd op Kahneman en Tversky (1979).

Prospecttheorie is een theorie van besluitvorming onder risico die algemeen geldend is, of in elk geval beoogt te zijn.¹¹ Dit betekent dat prospecttheorie zich leent voor het ontwikkelen van een the-

⁹ Het derde kenmerk is het principe van verminderde gevoeligheid bij veranderingen in waarde. Het subjectieve verschil tussen €900 en €1000 is bijvoorbeeld veel kleiner dan tussen €100 en €200 (cf. Kahneman, 2011: 282). Een vierde kenmerk, niet verbeeld in deze grafiek, is dat mensen kansen “wegen”; kleine kansen worden bijvoorbeeld overschat.

¹⁰ De PvdA ging van 30 naar 38 zetels en het CDA van 21 naar 13 zetels.

¹¹ Zoals al eerder aangegeven (in voetnoot 5), is er steeds meer onderzoek dat suggereert dat de variërende risicohouding tussen contexten van winst en verlies voorgeprogrammeerd is, ofwel een genetische component heeft. Indien dat inderdaad zo is, heeft dit verstrekkende implicaties voor besluitvorming. Ten eerste betekent dit dat mensen een sterke neiging hebben tot het vertonen van cognitieve vertekeningen (*biasen*), zoals het mijden van verlies. Ten tweede, en hieraan

orie van riskante politieke besluitvorming die ook zo een brede geldigheid heeft. Dat is één van mijn doelen voor de komende jaren: het ontwikkelen en toetsen van een theorie die een veelheid aan besluiten kan duiden, die worden genomen door verschillende typen politieke actoren (regeringen, politieke partijen en politici), en gaan over verschillende onderwerpen (zoals het hervormen van de verzorgingsstaat en militaire interventie). Op al deze niveaus is er variatie *tussen* politieke actoren in de mate waarin zij riskante besluiten nemen. Zo besloten het tweede Schröder kabinet in Duitsland en het eerste Lubbers kabinet in Nederland tot riskante, impopulaire hervormingen in de verzorgingsstaat. Terwijl het eerste Schröder kabinet en het tweede Lubbers kabinet zulke besluiten tot riskante, impopulaire hervormingen vrijwel niet namen (zie Vis, 2010).¹²

Besluiten van regeringen en van politieke partijen zijn *collectieve* besluiten – ze worden doorgaans genomen door meer dan één persoon. Is prospecttheorie, een theorie die gebaseerd is op onderzoek onder individuen, dan wel geschikt als vertrekpunt voor mijn theorie van riskante politieke besluitvorming? Kunnen de bevindingen op basis van individuen geaggregeerd worden naar het collectieve niveau (Levy, 1997: 102-104)? Het korte antwoord op deze vraag is *ja*. Er is namelijk flink wat onderzoek dat aantoonde dat groepen¹³ dezelfde afwijkingen vertonen ten opzichte van de theorie van het verwachte nut als individuen (Bone, Hey, & Suckling, 1999; Kameda & Davis, 1990), bijvoorbeeld het vertonen van het reflectie-effect of het mijden van verlies. Ook zijn er studies die aantonen dat groepen zich zelfs méér volgens prospecttheorie gedragen dan individuen doen (Reyna et al., 2014; Whyte, 1993).¹⁴

In de rest van deze oratie presenter ik lopend en recent afgerond onderzoek waaruit blijkt dat politieke actoren op verschillende niveaus (het macroniveau van regeringen en het mesoniveau van politieke partijen) inderdaad riskantere besluiten nemen als zij zich in een verliessituatie bevinden. Dit geldt bijvoorbeeld voor regeringen die impopulaire hervormingen in de verzorgingsstaat doorvoeren en voor politieke partijen die hun partijprogramma aanpassen. Maar ik begin met de vraag of prospecttheorie eigenlijk wel geschikt is voor het begrijpen van *politieke* beslissingen.

gerelateerd, betekent dit dat het onwaarschijnlijk is dat mensen van hun ervaringen leren om die vertekeningen *niet* te vertonen (Harbaugh, Krause, & Vesterlund, 2001; zie Vis, 2011).

¹² Dit betekent niet dat zaken als de voorkeuren van een regeringspartij of partijcompetitie irrelevant zijn voor het verklaren van besluiten. Dit soort factoren alleen zijn echter niet afdoende om de variatie in de risicohouding van politieke actoren te kunnen duiden. Door bestaande theorieën, zoals over de rol van de politieke kleur van een regering, aan te vullen met inzichten uit prospecttheorie kan worden verklaard waarom dezelfde actor afhankelijk van de omstandigheden een andere keuze kan maken.

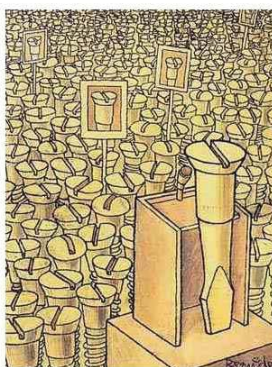
¹³ In veel gevallen zijn dit groepen van drie personen; een aantal dat werkbaar is in de experimentele opzet van dergelijk onderzoek.

¹⁴ Zie voor een overzichtartikel: Kühberger et al. (1999).

Riskante politiek en individuele politici

Maken politici dezelfde keuzes onder situaties van onzekerheid als de rest van ons, of zijn ze toch nèt iets anders (zie afbeelding 1)? Ofwel, zijn theorieën die ontwikkeld zijn op basis van steekproeven onder wat we de algemene bevolking kunnen noemen ook toepasbaar op politici? Dat is een belangrijke vraag in mijn onderzoek. Als het antwoord namelijk *nee* is, zijn er theorieën speciaal voor politieke actoren nodig; indien het antwoord *ja* is, dan kunnen we een theorie als prospecttheorie gebruiken.

Afbeelding 1. Zijn politici “anders”?¹⁵

POLITICI **Ze zijn toch nèt iets anders.**

Voor het ontwikkelen van theorieën over het gedrag van individuen, zoals prospecttheorie, worden vaak proefpersonen gebruikt die voorhanden zijn. Dit zijn meestal studenten. Over deze praktijk bestaat onder sommige groepen wetenschappers, zoals politicologen, veel bezorgdheid (zie bijvoorbeeld Druckman & Kam, 2011: 41-45). Hebben de resultaten van onderzoek met studenten wel een bredere geldigheid? Of zijn studenten “toch nèt iets anders” dan de algemene bevolking? Experimentele economen, die ook meestal gebruik maken van studenten, maken zich hier amper zorgen over. Zij bogen zich op het vele onderzoek dat aantoont dat de resultaten van experimenten met studenten ook opgaan voor andere groepen, en dus voor de algemene bevolking (Falk, Meier, & Zehnder, 2013).

Maar zijn die bevindingen dan ook geldig voor politici, of zijn politici wel nèt iets anders? Voor dat

¹⁵ *Bron:* <http://blog.libertarischevraagbaak.nl/2012/09/politici-ze-zijn-toch-net-iets-anders/> (mei 2014).

laatste valt iets te zeggen. Beroepspolitici (Mattozzi & Merlo, 2008) zijn geselecteerd door hun partij (Rahat, 2007) en door kiezers (Besley, 2005), mogelijk op basis van eigenschappen waarin politici afwijken van de algemene bevolking. Ze zouden bijvoorbeeld rationeler kunnen zijn. In dat geval gedragen zij zich meer volgens de theorie van het verwachte nut dan de algemene bevolking. In elk geval zijn politici (zeer) ervaren in het nemen van beslissingen waarvan de uitkomst onzeker is. Zonder hiermee een normatieve uitspraak te doen, maakt dit politici *experts* in riskante besluitvorming. Eerder onderzoek laat zien dat, in sommige gevallen, expertise tot andere keuzes leidt (Fatas, Neugebauer, & Tamborero, 2007).¹⁶ Zaak dus om de besluitvorming van politici eens nader te bestuderen.

Er is nog niet veel onderzoek dat besluitvorming van individuele politici expliciet bestudeert. Het onderzoek dat er is, wijst twee richtingen op. Enerzijds suggereren sommige studies dat politici als groep afwijken van de algemene bevolking. Dit geldt bijvoorbeeld voor een studie die laat zien dat de zelfgerapporteerde neiging om risico's te nemen in het leven (bijvoorbeeld bij het autorijden of in het algemeen) hoger is onder politici (Hess, von Scheve, Schupp, & Wagner, 2013). Zulk onderzoek gaat er echter – impliciet – van uit dat geneigdheid tot het nemen van risico een stabiel persoonlijkheidskenmerk is (zie bijvoorbeeld ook Ehrlich & Maestas, 2010; Kam & Simas, 2010; Kam, 2012). En prospecttheorie voorspelt nu juist dat de context beïnvloedt hoe risicozoekend of risicomijdend iemand is. Een studie die wel naar deze variatie in context kijkt, suggereert echter ook dat politici als groep “anders” zijn (Fatas et al., 2007). In dat onderzoek kwamen de keuzes van de politici-proefpersonen deels overeen met de voorspellingen van rationele keuzetheorie. Het is echter onduidelijk of dit betekent dat politici als groep rationeler zijn dan de algemene bevolking. De slechts 32 politici-proefpersonen uit het betreffende onderzoek hadden allen een doctorsgraad in de economie, waardoor zij veel meer dan de gemiddelde politicus getraind waren in denken volgens de rationele keuzetheorie.

De andere, tweede richting opwijzend is het vele empirische onderzoek dat aantoont dat theorieën die zijn ontwikkeld op basis van experimenten onder de algemene bevolking – zoals prospecttheorie – beslissingen met onzekere uitkomsten van politieke actoren goed kunnen verklaren (zie voor overzichtsartikelen bijvoorbeeld Levy, 1997, 2003; McDermott, 2004; Mercer, 2005; Vis, 2011). Dit onderzoek suggereert dat politici *niet* afwijken van de algemene bevolking. We hebben dus tegenstrijdige antwoorden op de vraag of politici dezelfde beslissingen nemen als de algemene bevolking. Ofwel, er is werk aan de winkel.

¹⁶ Opvallend genoeg zijn er ook studies die aantonen dat student-proefpersonen zich meer gedragen volgens rationele keuzetheorie dan professionals-proefpersonen (ofwel, de experts) (bijvoorbeeld Reyna et al., 2014). Fréchet (2009) bestudeert negen studies die het verschil tussen studenten en professionals onderzoeken. Van deze negen worden er in vijf significante verschillen tussen de groepen gevonden. Van die vijf, zijn er echter twee studies waar niet de professionals (experts) zich meer gedragen zoals rationele keuzetheorie voorspelt, maar juist de studenten (zie ook Morton & Williams, 2010: 346).

Jona Linde en ik zijn daarom bezig met een onderzoek naar de besluitvorming van, onder andere, Tweede Kamerleden. We zullen u de eerste resultaten van dit onderzoek in de loop van volgend jaar via andere kanalen – bijvoorbeeld mijn projectwebsite www.highriskpolitics.org – presenteren.

Riskante politiek en politieke partijen

Gelukkig hoeft u hier vandaag niet weg te gaan *zonder* resultaten gehoord te hebben. We hebben namelijk al wel eerste resultaten over de vraag wanneer politieke partijen het riskante besluit nemen om hun partijprogramma aan te passen. Een partijprogramma bestaat uit standpunten over onderwerpen en de mate van aandacht voor die onderwerpen. Beiden kunnen veranderen. Een voorbeeld van een veranderd standpunt is de positie van de PvdA over de verzorgingsstaat. Het partijstandpunt was steeds linkser geworden in de jaren zeventig en tachtig; gericht op bijvoorbeeld uitbreiding van de verzorgingsstaat. De PvdA veranderde dit standpunt eind jaren tachtig, begin jaren negentig in een rechtser richting, blijkend uit onder meer bezuinigingsvoorstellen (Schumacher, 2013). Indien een partij ineens veel meer aandacht besteedt aan een onderwerp terwijl zij dit eerst niet deed, verandert de partij de mate van aandacht. Vrijwel alle Nederlandse partijen besteden bijvoorbeeld de laatste jaren meer aandacht aan immigratie en integratie dan zij begin jaren negentig deden (Van der Brug et al., 2009).

Er wordt vaak gedacht dat dit soort aanpassingen rationeel zijn. Het voormalige partijstandpunt of de mate van aandacht voor een onderwerp leverde niet voldoende kiezers op, dus logischerwijs neemt de partij een nieuw standpunt in of vergroot (of verkleint) zij de aandacht voor een onderwerp. Dit klinkt inderdaad best logisch. Hierbij wordt echter vergeten dat de veranderingen weliswaar bij sommige potentiële kiezers in de smaak zullen vallen (als het ze al opvalt), maar dat andere – huidige, maar ook potentiële – kiezers er helemaal niet blij mee zullen zijn. Zoals gezegd reageren mensen veel sterker negatief op wat hen is aangedaan dan dat zij positief reageren op wat vóór hen is gedaan. Kiezers die ontevreden zijn, zullen dus veel negatiever reageren dan de kiezers die tevreden zijn. U weet inmiddels dat dit verschil tussen de twee en twee-en-een-half ligt (zie p. 5). Ook met het oog op toekomstige regeringsdeelname is veranderen van programma riskant, omdat het maar de vraag is hoe mogelijke coalitiepartijen erop gaan reageren. Onder welke condities zijn partijen bereid het risico te nemen dat komt met aanpassing van een programma?

In een recente studie (Schumacher, Van de Wardt, Vis, & Baggesen Klitgaard, 2014) laten we zien dat – in lijn met prospecttheorie – partijen in een verliessituatie hun programma aanpassen, terwijl partijen in een winstsituatie dit niet doen. Maar wanneer zit een partij in een situatie van verlies of van winst? Dat is een lastige vraag. Hiervoor moeten we namelijk weten wat het referentiepunt is dat wordt gehanteerd. En dat is iets waar we nog erg weinig over weten. Prospecttheorie is een theorie

die afhankelijk is van het referentiepunt, maar geen theorie over dat referentiepunt heeft (Levy, 1997: 100).¹⁷ Vaak wordt de status quo als referentiepunt gebruikt.¹⁸ Bij politieke partijen kan dit echter niet zomaar, omdat partijen verschillen in wat hun belangrijkste doel is: regeringsdeelname of beleid (Harmel & Janda, 1994; Müller & Strøm, 1999). De mate waarin partijen regeringsdeelname of beleid nastreven, of aspireren, varieert ook. Wij gaan uit van de aspiratie voor regeringsdeelname; het voor de meeste partijen ultieme doel. In het algemeen is een aspiratieniveau het prestatieniveau waartegen partijen hun huidige prestatie afzetten (Bendor et al., 2011). Dit aspiratieniveau past zich aan op basis van prestatie. In ons geval neemt het aspiratieniveau toe voor partijen die in de regering komen, en daalt het voor partijen die in de oppositie komen.

Wat betekent dit precies? Partijen met een laag aspiratieniveau om te regeren – dat zijn partijen die nooit (bijvoorbeeld de SP), zelden (de ChristenUnie) of af en toe in de regering hebben gezeten (zoals D66)¹⁹ –, schatten de kans dat zij in de regering komen erg laag in. Zij verwachten in de oppositie terecht te komen en zien het niet als een verlies als dat inderdaad gebeurt. Deze partijen zullen in de oppositie hun programma dan ook nauwelijks aanpassen. Als een partij met een laag aspiratieniveau *toch* in de regering komt, treedt het verliesaversiemechanisme in werking: de partij wil haar nieuw verworven prestige en invloed behouden en is daarom bereid haar programma aan te passen (Harmel & Janda, 1994). De Duitse Groenen zijn hier een goed voorbeeld van. Deze partij kwam in 1998 voor het eerst in de federale regering en voerde in haar eerste regeerperiode aanzienlijke organisatorische en ideologische hervormingen door, die in sommige gevallen haaks stonden op de oorspronkelijke idealen (Burchell, 2002).²⁰

Ook partijen die soms wel en soms niet in de regering zitten veranderen hun programma vooral als zij regeren.²¹ Voor deze partijen is de kans dat het pluche moet worden verlaten erg hoog, niet in de laatste plaats door wat bekend staat als de kosten van het regeren (Nannestad & Paldam, 2002; Powell & Whitten, 1993). Partijen proberen dit verlies te vermijden, en/of een aantrekkelijker toekomstige coalitiepartner te worden (Schofield et al., 1998), door hun programma aan te passen.

¹⁷ In dit opzicht wijkt prospecttheorie niet af van de theorie van het verwachte nut. Laatstgenoemde is namelijk een theorie die afhankelijk is van voorkeuren zonder een theorie over voorkeuren te hebben (Van Kersbergen & Vis, 2014: 167).

¹⁸ In bijvoorbeeld het onderzoek naar hervormingen van de verzorgingsstaat is de status quo een aanmerkelijk referentiepunt. Dit komt doordat het hervormen van de verzorgingsstaat bij uitstek gaat over het slechten van institutionele en electorale barrières die gericht zijn op het behouden van de status quo (Van Kersbergen & Vis, 2014: 167).

¹⁹ Van alle partijen in onze steekproef heeft 30% nooit aan een regering deelgenomen (in Nederland bijvoorbeeld de SP en GroenLinks). Ongeveer 15% van de partijen in de steekproef heeft enige regeerervaring, dat wil zeggen dat maximaal 25% van de verkiezingen regeringsdeelname opleverde (in Nederland geldt dit bijvoorbeeld voor D66).

²⁰ Er ontstond bijvoorbeeld een interne crisis in de partij over de vraag of Duitsland moest deelnemen aan de NAVO missies in Kosovo en steun moest verlenen bij de 2001 invasie van Afghanistan.

²¹ Dit zijn partijen die tussen de 25% en 50% van de verkiezingen waaraan zij deelnamen in de regering zijn gekomen, in totaal 20% van onze steekproef (bijvoorbeeld *mainstream* partijen in het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Frankrijk die vaak switchen van regering naar oppositie).

Samenvattend veranderen partijen die zelden, af en toe, of regelmatig in de regering zitten hun standpunten over en hun aandacht voor onderwerpen méér als zij in de regering zitten dan wanneer zij in de oppositie zitten. Dit omdat zij vrezen het pluche te moeten verlaten.

Deze vrees is er nauwelijks voor partijen die vrijwel altijd in de regering zitten.²² Deze partijen schatten de kans dat zij weer gaan regeren extreem hoog in. Voor deze partijen komen de oppositiebanken dus als een grote schok. Oppositiestatus betekent verlies, en dit verlies zet aan tot verandering (Duncan, 2007; Van Kersbergen, 2008). Het CDA is hier een goed voorbeeld van. Deze partij (of de partijen die later opgingen in het CDA) heeft vanaf het eind van de Eerste Wereldoorlog (1919) tot de verkiezingen van 1994 continue geregeerd. Het verlies van regeringsdeelname in 1994 zette aan tot één van de meest radicale veranderingen in partijprogramma in onze dataset van meer dan 1.500 platformveranderingen in 21 Westerse democratieën sinds 1950 (Schumacher et al., 2014).²³

Afbeelding 2. Jan-Peter Balkenende, de toenmalige CDA-lijsttrekker, na de verkiezingsuitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 ²⁴

Voordat we verdergaan met de riskante politiek van regeringen wil ik u een uitspraak voorleggen die mooi laat zien dat “verlies” voor een politieke partij relatief is aan het partijdoel. Hiervoor gaan we terug naar de Tweede Kamerverkiezingen van november 2006. Bij deze verkiezingen verloor het CDA drie zetels, en was dus een verliezende partij, maar won toch (zie afbeelding 2). Of zoals de toenmalige CDA-lijsttrekker Jan-Peter Balkenende zei: ‘We gingen voor goud. En we hebben goud’ (Harinck, 2007: 3). Dat “goud” was regeringsdeelname; voor het CDA – en vele partijen met haar – het ultieme doel. De verkiezingsuitslag was namelijk dusdanig dat er vrijwel geen kabinet gevormd kon worden zonder de Christendemocraten.²⁵

²² In ons onderzoek zijn dit partijen die na meer dan 90% van de verkiezingen waaraan zij deelnamen in de regering zijn gekomen, in totaal 7% van onze steekproef (in Nederland het CDA; verder de Zweedse en Oostenrijkse sociaaldemocraten, de Belgische, Oostenrijkse, Italiaanse en Luxemburgse Christendemocraten en de Canadese Liberalen).

²³ Voor partijen die vaak in de regering komen, tussen de 50% en 90% van de verkiezingen waaraan zij deelnamen, maakt het niet uit of ze in de regering zitten of in de oppositie voor het veranderen van hun partijprogramma.

²⁴ Bron: <http://www.sevendays.nl/artikel/172293> (mei 2014).

²⁵ De uitkomst was het zogenaamde VU-kabinet; een kabinet van CDA, PvdA en de Christen Unie waarvan de partijleiders (Jan-Peter Balkenende, Wouter Bos en André Rouvoet) allen aan de Vrije Universiteit gestudeerd hadden.

Riskante politiek en regeringen

Wanneer zijn regeringen – de macro-actor – bereid om riskante besluiten te nemen, en wanneer zien zij hier van af? In mijn eerdere onderzoek heb ik deze vraag vooral benaderd door te kijken naar de beslissingen rond verzorgingsstaathervormingen (bijvoorbeeld Vis, 2009a, 2009b, 2010), zoals het snijden in de uitkeringen of het verhogen van de pensioenleeftijd. Dit soort hervormingen wordt doorgaans gedaan in reactie op wat we “objectieve” probleemdruk kunnen noemen. Objectief staat tussen aanhalingstekens omdat wat een probleem is en wat niet altijd in tenminste enige mate afhangt van hoe je het bekijkt. En hoe iets bekeken wordt, hangt onder meer af van waar je politiek staat. Zo vindt een VVD'er andere zaken problematisch dan een SP'er. We – dat wil zeggen mijn coauteur Kees van Kersbergen en ik – noemen problemen objectief als de verzorgingsstaat aangepast dient te worden om deze problemen aan te pakken. Indien er niets wordt gedaan om de objectieve probleemdruk weg te nemen, zal het verzorgingsstaatstelsel op langere termijn niet houdbaar zijn. Om te overleven, moeten verzorgingsstaten zich aanpassen aan veranderende omstandigheden, zoals ook in het verleden al gebeurde (Van Kersbergen & Vis, 2014).²⁶

Maar dat aanpassing nodig is, betekent nog niet dat het ook gebeurt. De programma's van de verzorgingsstaat, zoals pensioenen en werkloosheidsuitkeringen, worden namelijk door een groot deel van de bevolking gekoesterd (Becker, 2005; Boeri, Börsch-Supan, & Tabellini, 2001). In die programma's gaan snijden, staat dus bekend als electoraal riskant (zie bijvoorbeeld Pierson, 1994, 1996) – de kans op stemverlies en zelfs verlies van regeringsdeelname is hoog. Dus waarom nemen sommige regeringen, maar niet andere, dat risico dan toch? Hoe kunnen we de variatie in risicohouding tussen regeringen verklaren? Zoals eerder gezegd, kan dit niet door te kijken naar de hoogte van de probleemdruk. Het is bijvoorbeeld niet zo dat alleen die landen met de meest vergrijsde bevolking pensioenhervormingen doorvoeren. Of dat alleen rechtse regeringen bezuinigen.

De invloed van de context van winst of verlies, de kernbevinding uit prospecttheorie, blijkt die variatie wel te kunnen verklaren. Regeringen gedragen zich als gokkers – vandaar de openingsslide (zie afbeelding 3) – die bereid zijn het risico op electorale afstraffing te nemen waarmee impopulaire hervormingen van de verzorgingsstaat gepaard gaan als zij het democratische spel aan het verliezen zijn. Ofwel, als de kans dat de regeringspartij of -partijen de verkiezingen winnen erg klein is. En dit is het geval als de regering sociaaleconomische verliezen (zoals stijgende werkloosheid of dalende economische groei) en/of politieke verliezen lijdt (zoals een verslechterende positie in de peilingen). Alleen geconfronteerd met verliezen zijn regeringen bereid om de “objectieve” probleemdruk aan te pakken en te hervormen. Die hervormingen bieden een kleine kans op verbetering van de bestaande uitzichtloze situatie, waardoor het ondanks het electorale risico politiek gezien toch aantrekkelijk is

²⁶ Ringen (1987 [2006 editie]: xlvii) zei al dat ‘the welfare state is reform on a grand scale. It is an attempt to change the circumstances individuals and families live under without basically changing society. No less; no wonder its controversial. If the welfare state works, reform works’.

om de hervorming door te voeren (Van Kersbergen & Vis, 2014: hoofdstuk 9). Mijn eerdere onderzoek laat zien dat door gebruik te maken van inzichten uit prospecttheorie de eerder raadselachtige variatie tussen regeringen in het doorvoeren van hervormingen in de verzorgingsstaat – zoals tussen eerdergenoemde kabinetten Schröder II vs. Schröder I en Lubbers I vs. Lubbers II – wel verklaard kan worden (bijvoorbeeld Van Kersbergen & Vis, 2014; Vis, 2010).

Afbeelding 3. De Kaartspelers (Theo van Doesburg, 1916-1917) als symbool voor gokkende politici ²⁷

Hervormen van de verzorgingsstaat lijkt dus riskante politiek *par excellence*. Maar is het dat wel echt? Er is steeds meer onderzoek dat laat zien dat dit nog maar de vraag is (zie Vis, 2014 voor een overzicht). Zo blijkt dat de meeste regeringspartijen in de praktijk helemaal niet afgestraft worden door kiezers na bezuinigingen op de verzorgingsstaat. Volgens de meeste studies verliezen alleen sociaaldemocratische en in mindere mate Christendemocratische partijen stemmen na zulke hervormingen (bijvoorbeeld Giger & Nelson, 2011; Schumacher, Vis, & Van Kersbergen, 2013). Wellicht dat dit u zo logisch lijkt, dat het amper de moeite van het onderzoeken waard is. De achterban van, zeg, de PvdA waardeert de verzorgingsstaat veel meer dan de achterban van, zeg, de VVD, en de reactie van kiezers op bezuinigingen zal dus navenant zijn. Dit klinkt inderdaad best logisch, maar dat geldt ook voor de zogenaamde Nixon-gaat-naar-China logica (Ross, 2000) die lang als gezaghebbend werd gezien. Volgens deze logica zou juist een sociaaldemocratische partij zonder electorale kleerscheuren de verzorgingsstaat kunnen hervormen, omdat kiezers er vertrouwen in hebben dat deze partij – de zogenaamde eigenaar van dit onderwerp – de hervorming alleen doorvoert als het echt nodig is en dit zorgvuldig doet. Net als alleen een uitgesproken anticommunist als President Nixon de Amerikaanse contacten met China aan kon halen zonder ervan worden beticht een te

²⁷

Bron:

<http://www.artunlimited.com/catalog/catalogItem.do;jsessionid=1AD6D9BE83034867FF35B0973895D267?cataloglist=true&artnr=PS959&pager.offset=1&title=Theo%20Doesburg,%20van%20T.%20van%20Doesburg/De%20Kaartspeler%20Posters%20PS95> (februari 2014).

zachte benadering richting het communisme te hanteren (iets wat in die periode, eind jaren zestig, begin jaren zeventig in de VS gelijkstond aan electorale zelfmoord).

Waar we echter nog maar weinig over weten, is *waarom* sommige partijen doorgaans geen stemmen verliezen na hervorming van de verzorgingsstaat. Komt dit omdat die hervormingen toch niet impopulair zijn onder de kiezers van die partijen, of slagen de partijen er uitstekend in om de schuld te vermijden die verbonden is aan de hervormingen? Er is veel onderzoek naar zogenaamde schuldvermijdingsstrategieën (Pierson, 1996; Vis & Van Kersbergen, 2007, 2013; Weaver, 1986; zie Vis, 2014 voor een overzicht). Die studies kijken echter vooral naar *wat* politieke actoren doen. Bijvoorbeeld of ze de schuld proberen door te schuiven naar een hogere arena, zoals de Europese Unie, of een lagere arena, zoals gemeenten. Of in hoeverre ze proberen de kiezers ervan te overtuigen dat deze hervorming het enige mogelijke alternatief was. Of ervoor zorgen dat vrijwel alle oppositiepartijen meedoen met de hervorming zodat kiezers nergens heen kunnen.²⁸ Dit onderzoek leert ons veel over *hoe* politici hervormingen door proberen te voeren. Maar de studies kijken doorgaans niet of de pogingen om de schuld te vermijden ook succesvol waren of niet (een uitzondering hierop is Elmelund-Præstekær, Baggesen Klitgaard, & Schumacher, 2014). Dus of de regeringspartij of regeringspartijen met de hervorming weg zijn gekomen. Om de riskante politiek van verzorgingsstaathervorming écht te begrijpen, moeten we ook meer weten over het succes, of falen, van verschillende soorten schuldvermijdingsstrategieën. De kans op succes heeft immers invloed op de mate van onzekerheid van een uitkomst en daarmee op de mate van risico. Experimenten zijn bij uitstek geschikt om het effect van schuldvermijdingsstrategieën te onderzoeken (Vis, 2014; Wenzelburger, 2014), wat ik in toekomstig onderzoek ook wil gaan doen.

Naast een voortzetting van onderzoek naar de politiek van verzorgingsstaathervormingen bouw ik samen met Dieuwertje Kuijpers en Wolfgang Wagner de onderzoekslijn rond de riskante politiek van regeringen uit door te bestuderen waarom sommige regeringen wel, en andere niet, besluiten om militair te interveniëren. De aanname hierbij is dat militair ingrijpen electoraal riskant is. Onderzoek laat zien dat hoe meer gesneuvelde soldaten er zijn, hoe kleiner de kans is dat een leider aan de macht kan blijven (Bueno de Mesquita & Siverson, 1995; Chiozza & Goemans, 2004). Ofwel, de kans op verlies van stemmen en eventueel van regeringsdeelname is groter bij een interventie dan wanneer hiervan af wordt gezien. Hoe kunnen we de variatie tussen regeringen in het nemen van dit risico verklaren? Waarom, bijvoorbeeld, hebben sommige landen besloten te interveniëren in Afghanistan (de VS, het Verenigd Koninkrijk en Australië) of in Irak (de VS, het Verenigd Koninkrijk,

²⁸ ‘Het moest van Europa’ is een veelgebruikte uitspraak onder Nederlandse politici en ook het delegeren van taken naar gemeenten is Nederland niet vreemd. Het er is geen alternatief argument, ofwel TINA – There Is No Alternative –, is vooral bekend geworden door Margaret Thatcher, de conservatieve Britse premier tussen 1979 en 1990, die deze uitspraak vaak gebruikte bij de bezuinigingen die haar regering in de jaren tachtig doorvoerde. Een voorbeeld van een hervorming waar ook alle oppositiepartijen bij betrokken werden, is de Zweedse pensioenhervorming in de jaren negentig (Schludi, 2005: hoofdstuk 4).

Denemarken, Australië, Polen en Spanje), terwijl andere landen (zoals Frankrijk en Duitsland) besloten dit niet te doen?²⁹ En zodra er geïntervenieerd wordt, hoe kunnen we dan verklaren dat sommige regeringen de missie verlengen door het mandaat uit te breiden of door meer troepen te sturen, terwijl andere regeringen zich juist terugtrekken? Over het algemeen geldt dat hoe langer een missie duurt, hoe slechter de electorale vooruitzichten van een regering zijn (Bueno de Mesquita & Downs, 2006; Smith, 1998, Bueno de Mesquita et al., 2003). Een militaire interventie en de beslissingen gedurende een missie zijn daarmee ook riskante politiek.

In de literatuur die zich met buitenlands beleid, en dus ook met interventies, bezighoudt (de Internationale Betrekkingen) is prospecttheorie al langer bekend (zie Levy, 1997, 2003; McDermott, 1998, 2004; Mercer, 2005 voor overzichtsartikelen). Inzichten uit prospecttheorie worden echter meestal gebruikt om een handvol specifieke, gebruikelijk *high profile* gevallen te verklaren. Wat we niet weten, is of de theorie ook geschikt is om alle gevallen van militaire interventies door regeringen in democratieën te duiden. En om de besluiten van deze regeringen gedurende een missie te verklaren. Dat gaan we dus uitzoeken.

Slotwoord: Eén theoretisch raamwerk voor het bestuderen van riskante politiek

Dames en heren, hiermee zijn we aangekomen bij het einde van deze rede. Ik heb geprobeerd u hier vandaag in vogelvucht mee te nemen langs mijn onderzoek naar riskante politiek. Het zal u inmiddels duidelijk zijn dat prospecttheorie een belangrijke rol speelt in dit onderzoek. En hopelijk ook waarom het volgens mij een nuttig vertrekpunt is voor de te ontwikkelen en te toetsen theorie van riskante politieke besluitvorming. Ik heb uiteengezet dat de opmerkelijke variatie die er bestaat tussen regeringen in het doorvoeren van impopulaire hervormingen in de verzorgingsstaat, en de variatie tussen politieke partijen in het aanpassen van hun partijprogramma, voor een groot deel terug te voeren is op de context waarin deze politieke actoren zich bevinden. Geconfronteerd met verliezen nemen zij het risico dat verbonden is aan hervormen of aanpassen; geconfronteerd met winsten zien zij hiervan af.

Wat die verliezen of winsten nu precies zijn, is echter niet altijd evident. Dit geldt vooral voor het duiden van het gedrag van politieke partijen. Welk referentiepunt hanteert een partij? In het eerder besproken onderzoek is het referentiepunt van een partij de verwachting over regeringsdeelname (Schumacher et al., 2014). Maar er zijn meer mogelijke referentiepunten denkbaar. Zoals een referentiepunt dat gebaseerd is op de prestaties van concurrerende partijen. Mariken van der Velden gaat hiertoe uitzoeken wanneer partijen reageren op het gedrag van concurrerende partijen. Ook voor het onderzoek naar de besluiten van regeringen over militaire interventie liggen er nog dergelijke vragen.

²⁹ Dit voorbeeld is afkomstig van Dieuwertje Kuijpers. Dank het voorbeeld hier te mogen gebruiken.

Is het referentiepunt dat regeringen hierbij hanteren gebaseerd op hoe het binnen de eigen grenzen gaat, bijvoorbeeld of het economisch goed of slecht gaat? Of is het gebaseerd op iets buiten de eigen grenzen, zoals of een regering in een goed blaadje probeert te komen bij een ander land? En hoe zit het met mogelijke referentiepunten in meerdere dimensies, zoals hoeveel stemmen een besluit oplevert en wat het effect op de economische groei is? Dit soort vragen ga ik samen met Dieuwertje Kuijpers, Jona Linde en Wolfgang Wagner beantwoorden.

U hoort, er is dus nog genoeg te doen. Ik kijk er naar uit deze en andere vragen de komende jaren te gaan beantwoorden en hiermee te komen tot één theoretisch raamwerk voor het bestuderen van *riskante politiek*.

Dankwoord

Het is een groot genoegen deze rede af te sluiten met een kort dankwoord. Allereerst dank aan het College van Bestuur van de Vrije Universiteit, de Benoemingsadviescommissie,³⁰ en de voormalige decaan van de Faculteit der Sociale Wetenschappen, Anton Hemerijck, voor het in mij gestelde vertrouwen. Deze benoeming tot reguliere hoogleraar is een grote eer. Zoals sommigen van u weten, bezet ik een zogenaamde Fenna Diemer-Lindenboom Leerstoel.³¹ Dit zijn leerstoelen die het College van Bestuur in 2005 heeft ingesteld om het schamele percentage vrouwelijke, reguliere hoogleraren op te krikken tot een acceptabeler niveau. Met een toename van 10% toen, naar iets meer dan 16% anno 2014 zijn mooie, eerste stappen in deze richting gezet.

Henk Overbeek, mijn afdelingshoofd: hartelijk dank voor de steun door de jaren heen en voor de aanmoediging om te solliciteren op de hoogleraarvacature. Iets waar ik gezien het zwangerschapsverlof dat ik toen genoot nog wel even (nou ja, heel even...) over getwijfeld hebt.

Veel dank gaat ook uit naar al mijn (ex-)collega's van de afdeling Politicologie, inmiddels Bestuurswetenschap & Politicologie. Dat ik al ruim 10 jaar met veel plezier aan deze afdeling werk, komt in belangrijke mate door jullie. Of het nu het samen verzorgen van onderwijs (onder meer Paul Penning, Arjan Vliegthart en Wolfgang Wagner), het gezamenlijk doen van onderzoek (onder meer Hans Keman, Kees van Kersbergen, Gijs Schumacher en Jaap Woldendorp), het bespreken van elkaars werk (allen), of het begeleiden van promovendi betreft, al dan niet in de context van internationale projecten (Frank Biermann, Anton Hemerijck, Kees van Kersbergen, Henk Overbeek, Gijs Schumacher en Wolfgang Wagner), de sfeer is altijd zeer collegiaal en prettig gemoedelijk.

³⁰ De keuze voor een jonge hoogleraar was voor u wellicht riskant, maar ik ben blij dat u dat risico genomen hebt.

³¹ Zie <http://www.vu.nl/nl/onderzoek/onderzoekers/fenna-diemer-lindeboom-leerstoel/index.asp> voor een overzicht van alle zogenaamde "Fenna's".

Onderzoek doe je nooit alleen. Veel van het onderzoek waarover ik vandaag verteld heb, heb ik samen met anderen uitgevoerd. Twee coauteurs wil ik hier nogmaals noemen. Ten eerste, Kees van Kersbergen, één van mijn promotoren. Onze eerste samenwerking dateert uit 2005. Het paper dat we toen schreven “zodat ik naar een leuke conferentie in Granada kon gaan”, is inmiddels een standaardreferentie aan het worden. Hopelijk gaat het met ons recente boek dezelfde kant op en volgt er nog veel toekomstig onderzoek. En ten tweede Gijs Schumacher, mijn eerste promovendus. Onze samenwerking was de inspiratie om mijn onderzoekslijn uit te breiden naar het gedrag van politieke partijen. Ik ben blij dat we nog meerdere gezamenlijke projecten in de pijplijn hebben.

Ik mag me heugen op een grote kring collega's uit binnen- en buitenland die bereid zijn mijn werk aan een kritische toets te onderwerpen. Helaas kan ik jullie hier niet allen bij naam noemen. Voor “mijn” (voormalige) promovendi (Gijs Schumacher, Matthias Stepan, Menno Soentken, Verena Dräbing, Mariken van der Velden, Dieuwertje Kuijpers, en ook Judith Bretthauer) en postdocs (Franca van Hooren en Jona Linde) maak ik een uitzondering. Jullie voorzien me zowel van bijzonder veel constructieve feedback als energie. De tweede uitzondering is voor mijn tweede promotor: Hans Keman. Het doet je vast deugd dat ik – eindelijk – ook iets met politieke partijen ben gaan doen.

Studenten, bedankt voor jullie vaak inspirerende vragen. Het is een voorrecht jullie college te mogen geven.

Familie en vrienden: wat geweldig dat jullie hier vandaag zijn. En in het bijzonder mijn lieve mama en papa. Jullie hebben altijd in me geloofd, leven mee en staan altijd voor me klaar; heel veel dank daarvoor.

Er is eigenlijk maar één reden te bedenken waarom mijn benoeming tot hoogleraar en deze bijbehorende dag nog wel een jaar of vijf later had mogen komen. En dat is omdat mijn dochter, Rena, over vijf jaar (bijna) acht is – de magische leeftijd waarop kinderen de aula in mogen. Lieve Rena, ik doe deze spreekbeurt graag eens voor je over, eventueel zelfs in deze “rare jurk”.

Pim, mijn grootste dank is voor jou. Voor alles.

Ik heb gezegd.

Referenties

- Akalis, Scott A. 2008. "A New Spin on Losses Looming Larger than Gains: Asymmetric Implicit Associations from Slot Machine Experience." *Journal of Behavioral Decision Making* 21 (4): 378–98.
- Becker, Jos. 2005. "De Steun Voor de Verzorgingsstaat in de Publieke Opinie, 1970-2002. Een Analyse van Trends in Meningen." *SCP-Publicatie 2005/3*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bendor, Jonathan, Daniel Diermeier, David A Siegel, and Michael M Ting. 2011. *A Behavioral Theory of Elections*. Princeton: Princeton University Press.
- Berejikian, Jeffrey D. 2004. *International Relations under Risk*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Besley, Timothy. 2005. "Political Selection." *Journal of Economic Perspectives* 19 (3): 43–60.
- Boeri, Tito, Axel Börsch-Supan, and Guido Tabellini. 2001. "Would You Like to Shrink the Welfare State? A Survey of European Citizens." *Economic Policy* 16 (32): 9–50.
- Bone, John, John Hey, and John Suckling. 1999. "Are Groups More (or Less) Consistent Than Individuals?" *Journal of Risk and Uncertainty* 18 (1): 63–81.
- Brumagim, Alan L, and Wu Xianhua. 2005. "An Examination of Cross-Cultural Differences in Attitudes Towards Risk: Testing Prospect Theory in the People's Republic of China." *The Multinational Business Review* 13 (3): 67–86.
- Bueno de Mesquita, Bruce, and George W Downs. 2006. "Intervention and Democracy." *International Organization* 60 (3): 627–49.
- Bueno de Mesquita, Bruce, and Randolph M Siverson. 1995. "War and the Survival of Political Leaders: A Comparative Study of Regime Types and Political Accountability." *American Political Science Review* 89 (4): 831–54.
- Burchell, Jon. 2002. *The Evolution of Green Politics: Development and Change Within European Green Parties*. London: Routledge.
- Chiozza, Giacomo, and Henk E Goemans. 2004. "International Conflict and the Tenure of Leaders: Is War Still Ex Post Inefficient?" *American Journal of Political Science* 48 (3): 604–19.
- Druckman, James N, and Cindy D Kam. 2011. "Students as Experimental Participants: A Defense of the 'Narrow Data Base.'" In *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*, edited by James N Druckman, Donald P Green, James H Kuklinski, and Arthur Lupia, 41–57. New York: Cambridge University Press.
- Duncan, Fraser. 2007. "'Lately, Things Just Don't Seem the Same'. External Shocks, Party Change and the Adaptation of the Dutch Christian Democrats during 'Purple Hague' 1994-8." *Party Politics* 13 (1): 69–87.
- Ehrlich, Sean, and Cherie Maestas. 2010. "Risk Orientation, Risk Exposure, and Policy Opinions: The Case of Free Trade." *Political Psychology* 31 (5): 657–84.

- Elmelund-Præstekær, Christian, Michael Baggesen Klitgaard, and Gijs Schumacher. 2014. "What Wins Votes? Communicating or Obfuscating Welfare State Retrenchment". Odense: Mimeo.
- Falk, Armin, Stephan Meier, and Christian Zehnder. 2013. "Do Lab Experiments Misrepresent Social Preferences? The Case of Self-Selected Student Samples." *Journal of the European Economic Association* 11 (4): 839–52.
- Fatas, Enrique, Tibor Neugebauer, and Pilar Tamborero. 2007. "How Politicians Make Decisions: A Political Choice Experiment." *Journal of Economics* 92 (2): 167–96.
- Fréchette, Guillaume R. 2009. "Laboratory Experiments: Professionals versus Students." https://files.nyu.edu/gf35/public/print/Frechette_2009b.pdf.
- Giger, Nathalie, and Moira Nelson. 2011. "The Electoral Consequences of Welfare State Retrenchment: Blame Avoidance or Credit Claiming in the Era of Permanent Austerity?" *European Journal of Political Research* 50 (1): 1–23.
- Green-Pedersen, Christoffer. 2002. *The Politics of Justification: Party Competition and Welfare-State Retrenchment in Denmark and the Netherlands from 1982 to 1998*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Haerem, Thorvald, Bård Kuvaas, Bjørn Bakken, and T Karlsen. 2011. "Do Military Decision Makers Behave as Predicted by Prospect Theory? 482-497." *Journal of Behavioral Decision Making* 24 (5): 482–97.
- Harbaugh, William T, Kate Krause, and Lise Vesterlund. 2001. "Are Adults Better Behaved than Children? Age, Experience, and the Endowment Effect." *Economic Letters* 70 (2): 175–81.
- Harinck, George. 2007. *Waar Komt Het VU-Kabinet Vandaan? Over de Traditie van Het Neocalvinisme*. Oratie Vrije Universiteit: EON Pers Amstelveen.
- Harmel, Robert, and Kenneth Janda. 1994. "An Integrated Theory of Party Goals and Party Change." *Journal of Theoretical Politics* 6 (3): 259–87.
- Hess, Moritz, Juergen von Scheve, Christian Schupp, and Gert G. Wagner. 2013. "Members of German Federal Parliament More Risk-Loving Than General Population." *DIW Economic Bulletin* 4: 20–24.
- Hood, Christopher. 2002. "The Risk Game and the Blame Game." *Government and Opposition* 37 (1): 15–37.
- Horowitz, John K, and Kenneth E McConnell. 2002. "A Review of WTA/WTP Studies." *Journal of Environmental Economics and Management* 44 (3): 427–47.
- Kahneman, Daniel. 2011. *Thinking, Fast and Slow*. London: Penguin Books.
- Kahneman, Daniel, and Amos Tversky. 1979. "Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk." *Econometrica* 47 (2): 263–91.
- Kam, Cindy D. 2012. "Risk Attitudes and Political Participation." *American Journal of Political Science* 56 (4): 817–36.
- Kam, Cindy D., and Elizabeth N. Simas. 2010. "Risky Orientations and Policy Frames." *The Journal of Politics* 72 (2): 381–96.

- Kameda, Tatsuya, and James H Davis. 1990. "The Function of the Reference Point in Individual and Group Risk Decision Making." *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 46 (1): 55–76.
- Kühberger, A, M Schulte-Mecklenbeck, and J Perner. 1999. "The Effects of Framing, Reflection, Probability, and Payoff on Risk Preference in Choice Tasks." *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 78 (3): 204–31.
- Lau, Richard R. 1985. "Two Explanations for Negativity Effects in Political Behavior." *American Journal of Political Science* 29 (1): 119–38.
- Levy, Jack S. 1997. "Prospect Theory, Rational Choice, and International Relations." *International Studies Quarterly* 141 (1): 87–112.
- . 2003. "Applications of Prospect Theory to Political Science." *Synthese* 135 (2): 215–41.
- Mattozzi, Andrea, and Antonio Merlo. 2008. "Political Careers or Career Politicians?" *Journal of Public Economics* 92 (3–4): 597–608.
- McDermott, Rose. 1998. *Risk-Taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- . 2004. "Prospect Theory in Political Science: Gains and Losses from the First Decade." *Political Psychology* 25 (2): 289–312.
- McDermott, Rose, James H Fowler, and Oleg Smirnov. 2008. "On the Evolutionary Origin of Prospect Theory." *The Journal of Politics* 70 (2): 335–50.
- Mercer, Jonathan. 2005. "Prospect Theory and Political Science." *Annual Review of Political Science* 8: 1–21.
- Morton, Rebecca B, and Kenneth C Williams. 2010. *Experimental Political Science and the Study of Causality: From Nature to the Lab*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Müller, Wolfgang C, and Kaare Strøm. 1999. *Policy, Office or Votes? How Political Parties in Europe Make Hard Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nannestad, Peter, and Martin Paldam. 2002. "The Cost of Ruling: A Foundation Stone for Two Theories." In *Economic Voting*, edited by Han Dorussen and Michael Taylor, 17–44. London: Routledge.
- Pierson, Paul. 1994. *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher, and the Politics of Retrenchment*. Cambridge Studies in Comparative Politics. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 1996. "The New Politics of the Welfare State." *World Politics* 48 (2): 143–79.
- Powell, G Bingham, and Guy D Whitten. 1993. "A Cross-National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context." *American Journal of Political Science* 37 (2): 391–414.
- Quattrone, George A, and Amos Tversky. 1988. "Contrasting Rational and Psychological Analyses of Political Choice." *The American Political Science Review* 82 (3): 719–36.
- Rahat, Gideon. 2007. "Candidate Selection: The Choice Before the Choice." *Journal of Democracy* 18 (1): 157–70.
- Reyna, Valerie F, Christina F Chick, Jonathan C Corbin, and Andrew N Hsia. 2014. "Developmental Reversals in Risky Decision Making: Intelligence Agents Show Larger Decision Biases Than College Students." *Psychological Science* 25 (1): 76–84.

- Ringen, Stein. 1987. *The Possibility of Politics: A Study in the Political Economy of the Welfare State*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Ross, Fiona. 2000. "‘Beyond Left and Right’: The New Partisan Politics of Welfare." *Governance* 13 (2): 155–83.
- Schludi, Martin. 2005. *The Reform of Bismarckian Pension Systems: A Comparison of Pension Politics in Austria, France, Germany, Italy and Sweden*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Schofield, Norman, Andrew D Martin, Kevin M Quinn, and Andrew B Whitford. 1998. "Multiparty Electoral Competition in the Netherlands and Germany: A Model Based on Multinomial Probit." *Public Choice* 97 (3): 257–93.
- Schumacher, Gijs. 2013. "When Does the Left Do the Right Thing? A Study of Party Position Change on Welfare Policies." *Party Politics*. doi:10.1177/1354068812470505.
- Schumacher, Gijs, Marc Van de Wardt, Barbara Vis, and Michael Baggesen Klitgaard. 2014. "Why Government Parties Change More than Opposition Parties?". Manuscript under review.
- Schumacher, Gijs, Barbara Vis, and Kees Van Kersbergen. 2013. "Political Parties’ Welfare Image, Electoral Punishment and Welfare State Retrenchment." *Comparative European Politics* 11 (1): 1–21.
- Smith, Alastair. 1998. "International Crises and Domestic Politics." *American Political Science Review* 92 (3): 623–38.
- Tversky, Amos, and Daniel Kahneman. 1981. "The Framing of Decision and the Psychology of Choice." *Science* 211 (1): 453–58.
- . 1991. "Loss Aversion in Riskless Choice: A Reference-Dependent Model." *The Quarterly Journal of Economics* 106 (4): 1039–61.
- . 1992. "Advances in Prospect Theory: Cumulative Representation of Uncertainty." *Journal of Risk and Uncertainty* 5 (4): 297–323.
- Van der Brug, Wouter, Meindert Fennema, Sjoerdje Van Heerden, and Sarah L De Lange. 2009. "Hoe Heeft Het Integriedebat Zich in Nederland Ontwikkeld?" *Migrantenstudies* 25 (3): 198–220.
- Van der Velden, Mariken, Gijs Schumacher, and Barbara Vis. 2014. "Changing Platform Before or After You Lose? An Analysis of the Amount and Substance of Press Releases Issued by Dutch Political Parties". Amsterdam: Mimeo.
- Van Kersbergen, Kees. 2008. "The Christian Democratic Phoenix and Modern Unsecular Politics." *Party Politics* 14 (3): 259–79.
- Van Kersbergen, Kees, and Barbara Vis. 2014. *Comparative Welfare State Politics: Development Opportunities, and Reform*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vis, Barbara. 2009a. "Governments and Unpopular Social Policy Reform: Biting the Bullet or Steering Clear?" *European Journal of Political Research* 48 (1): 31–57.
- . 2009b. "The Importance of Socio-Economic and Political Losses and Gains in Welfare State Reform." *Journal of European Social Policy* 19 (5): 395–407.
- . 2010. *Politics of Risk-Taking: Welfare State Reform in Advanced Democracies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

- . 2011. “Prospect Theory and Political Decision-Making.” *Political Studies Review* 9 (3): 334–43.
- . 2014. “Taking Stock of the Comparative Literature on the Role of Blame Avoidance Strategies in Social Policy Reform”. *Journal of Comparative Policy Analysis* (geaccepteerd voor publicatie).
- Vis, Barbara, and Kees Van Kersbergen. 2007. “Why and How Do Political Actors Pursue Risky Reforms?” *Journal of Theoretical Politics* 19 (2): 153–72.
- Vis, Barbara, and Kees van Kersbergen. 2013. “Explaining Welfare State Change: Functional Pressures, Ideas, and Blame Avoidance.” *Public Administration* 91 (4): 840–54.
- Weaver, Kent R. 1986. “The Politics of Blame Avoidance.” *Journal of Public Policy* 6 (4): 371–98.
- . 1988. *Automatic Government: The Politics of Indexation*. Washington, D.C: The Brookings Institution.
- Wenzelburger, Georg. 2014. “Blame Avoidance, Electoral Punishment and the Perceptions of Risk.” *Journal of European Social Policy* 24 (1): 80–91.
- Weyland, Kurt. 2002. *The Politics of Market Reform in Fragile Democracies: Argentina, Brazil, Peru, and Venezuela*. Princeton and New York: Princeton University Press.
- Whyte, Glen. 1993. “Escalating Commitment in Individual and Group Decision Making: A Prospect Theory Approach.” *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 54 (3): 430–55.